

Dansk litteraturhistorie

Dansk

Navn: _____

Klasse: _____

Indholdsfortegnelse

Middelalderen (ca. 1000-1500)	2 - 3
Barokken (ca. 1650-1720)	4
Oplysningstiden (1700-tallet)	5
Romantikken (ca. 1800-1870)	6
Det moderne gennembrud (ca. 1870-1900)	7
Symbolisme (ca. 1890-1920)	8
Det folkelige gennembrud (ca. 1900-1920)	9
Mellemløstiden (1919-1940)	10
Efterkrigstiden (1945-1960)	11
1960'erne	12
1970'erne og 1980'erne	13
1990'erne	14

Middelalderen (ca. 1000-1500)

Betegnelsen **middelalder** bruges om den periode i Danmark, der strækker sig fra **cirka år 1000 til 1500**.

Litteraturen i denne periode blev overleveret **mundtligt**, og de værker, vi i dag kender fra den periode, blev typisk først nedskrevet omkring 1800-tallet.

De vigtigste genrer inden for middelalderlig litteratur er **folkeeventyr** og **folkeviser**. Begge er kendetegnet ved, at de er blevet fortalt mundtligt, og derfor ved man ikke, hvem der har skrevet dem eller hvornår. Fordi de skulle være nemme at huske udenad, har de ofte:

- et simpelt sprog
- mange gentagelser
- faste udtryk og vendinger
- ingen detaljerede beskrivelser af personer og steder
- en kronologisk opbygning med et simpelt handlingsforløb.

Det, at de først er blevet nedskrevet senere, har desuden gjort, at mange af teksterne findes i flere variationer, fordi de har ændret sig en lille smule, for hver gang de er blevet fortalt videre.

Middelalderen (ca. 1000-1500)

Folkeeventyr

Man opdeler typisk eventyr i kunsteventyr og folkeeventyr. Folkeeventyrene, som stammer fra middelalderen, var altså fortællinger, der var overleveret fra mund til mund. De har ingen kendt forfatter. De fleste folkeeventyr kender vi fra brødrene Grimm, som altså ikke selv opdigtede dem, men blot fik dem fortalt og skrev dem ned. Et af de mest kendte eventyr, som **brødrene Grimm** skrev ned, er det om "Hans og Grete". Det modsatte, kunsteventyr, er meget nyere og er skrevet af en forfatter, fx H.C. Andersen.

Eventyr er nemme at genkende, fordi de har en række træk, som går igen. Det kan blandt andet være:

- **Faste vendinger:** fx "der var engang" og "de levede lykkeligt til deres dages ende".
- **Tallet tre:** Der er ofte tre brødre, tre hunde eller tre prøver, der skal klares.
- **Hjem – ud – hjem:** Hovedpersonen starter hjemme, rejser ud i verden og vender til sidst hjem igen.
- **Modsætningspar:** fx god/ond, rig/fattig, lille/stor.
- **To personer:** Der optræder næsten altid kun to personer ad gangen.
- **Morale:** De fleste eventyr har en morale, altså noget, man kan lære af historien. Tit handler det om, at man ikke skal give op.

Folkeviser

Folkeviser er en slags sange eller digte. I middelalderen blev de sunget ved festlige lejligheder, hvor folk dansede til dem. Viserne har næsten altid:

- en fast opbygning med strofer på enten 2 eller 4 linjer
- et omkvæd
- et handlingsforløb (modsat mange moderne digte, der blot beskriver en stemning eller følelse).

Man inddeler typisk folkeviserne i to typer: trylleviser og ridderviser. I trylleviserne optræder der overnaturlige væsener som elverfolk eller havfruer, mens ridderviserne er mere realistiske og sætter fokus på problemer i samfundet. Begge slags viser kredser om temaer som forlovelse og ægteskab og overgangen fra ung til voksen.

Barokken (ca. 1650-1720)

Barokken er en betegnelse for en stilperiode, der i Danmark strækker sig fra **cirka år 1650 til 1720**.

Litteraturen i barokken var meget anderledes end den folkelige stil, man kender fra middelalderen. Forfatterne ville skabe en ny og særligt ophøjet form for litteratur, som kun var for adelen og kongen. Der blev primært skrevet **salmer** og **digte**, og ofte var de skrevet til en bestemt **lejlighed** eller på bestilling. Digterne skrev altså ikke for sig selv, men for dem, som havde bestilt værket til en særlig lejlighed. Denne slags digte kalder man for **lejlighedsdigte**.

Salmerne og digtene lovpriste som oftest Gud eller kongen. De blev skrevet i et **overdådigt** og **overdrevent sprog** med mange detaljer og masser af billedsprog. Der blev typisk brugt mange modsætninger, og der blev især skelnet mellem livet på jorden og det evige liv i himmelen. Livet på jorden var en slags venteposition, hvor man blot ventede på at komme i paradys.

En af de vigtigste danske forfattere i barokken er **Thomas Kingo**, der både skrev lejlighedsdigte og salmer.

Oplysningstiden (1700-tallet)

Betegnelsen **oplysningstiden** bruges om en periode, der i Danmark strækker sig over **hele 1700-tallet**.

At 'oplyse' betyder at informere eller videregive viden til andre. I oplysningstiden fokuserede man netop på **viden** og **fornuft**. Man mente, at mennesket er et fornuftigt væsen, som er i stand til at tænke selv, og at alle er og kan noget særligt. Man begyndte at koncentrere sig om det enkelte menneske, hvilket var noget helt nyt, da man tidligere havde fokuseret på familien og slægten.

I oplysningstiden gik man bort fra at tro, at alting kunne forklares ud fra Bibelen. I stedet begyndte man at forklare verden ud fra **logisk tænkning** og matematiske formler. Man troede stadig på, at Gud havde skabt verden, men resten måtte forklares ud fra naturvidenskaben.

Den mest kendte danske forfatter fra oplysningstiden er **Ludvig Holberg**, der blandt andet er kendt for sine komedier. I disse opfordrede han til, at man forholdt sig kritisk til den viden, man fik overleveret, og gjorde grin med dem, der glemte at bruge deres sunde fornuft.

Et eksempel er dette citat fra hans komedie "Erasmus Montanus", hvor den lærde Rasmus kommer hjem fra universitetet og siger følgende om sin mor:

"En sten kan ikke flyve. Morlille kan ikke flyve. Ergo er morlille en sten."

Det lyder, som om påstanden holder vand, hvis man betragter den rent logisk, men hvis man bruger sin sunde fornuft, ved man godt, at det ikke holder. Med sine komedier forsøgte Holberg at udbrede det budskab til almindelige mennesker, at man skal huske at tænke selv og ikke tro blindt på hverken religion, overtro eller videnskab.

Romantikken (ca. 1800-1870)

Romantikken er en betegnelse for en periode, der i Danmark strækker sig fra **cirka 1800 til 1870**.

Mange vil måske tænke på røde roser og hjerter, når de hører ordet 'romantik', og det er da heller ikke helt forkert, at perioden har noget med kærlighed og følelser at gøre. Men faktisk bruges ordet i litteraturhistorien om noget, som har at gøre med **drømme** eller **længsel**, og som kan være svært at begribe.

Romantikken opstod som en reaktion på oplysningstiden. Her havde man fokuseret på fornuften og videnskaben, men nu begyndte man at fokusere på **følelser**, **kærlighed** og **fantasi**. Litteraturen viste de smukke og idylliske sider af livet frem, og ofte blev tingene idealiseret. Det vil sige, at de blev fremstillet pænere og bedre, end de egentlig var.

De romantiske forfattere skrev ofte om naturen, da de mente, at man via den kunne komme i kontakt med det guddommelige. De forsøgte at finde en dybere mening med tilværelsen og længtes efter noget, som var større end den jordiske verden.

Nogle af de vigtigste danske forfattere fra romantikken er **Adam Oehlenschläger**, der bl.a. skrev digte og sange, **H.C. Andersen**, der primært skrev eventyr, og **N.F.S. Grundtvig**, der skrev salmer. Mange af de salmer, vi i dag synger i kirken, er skrevet i denne periode.

Varianter af romantikken

I den pågældende periode fandtes også en række mindre strømninger såsom:

- **Nationalromantikken:** I nationalromantikken begyndte kærligheden til fædrelandet at blusse op. Den nationalromantiske litteratur hyldede fædrelandet og forsøgte at styrke den nationale identitet. Et eksempel på dette er Oehlenschlägers tekst til nationalmelodien "Der er et yndigt land" fra 1819.
- **Romantismen:** Romantismen er en variant af romantikken, hvor der fokuseres på splittelsen mellem det gode og det onde. Der stilles skarpt på de mørke og skyggefulde sider af tilværelsen, og i litteraturen møder vi ofte personer, som har både en god og en ond side. Et eksempel er H.C. Andersens eventyr "Skyggen" fra 1847.

Det moderne gennembrud (ca. 1870-1900)

Betegnelsen **det moderne gennembrud** bruges om en periode i Danmark, der strækker sig fra **cirka 1870 til 1900**.

Perioden blev indledt, da den danske forfatter og litteraturkritiker **Georg Brandes** i 1871 afholdt en række forelæsninger på Københavns Universitet. Han kritiserede romantikkens litteratur, der fremstillede samfundet pænere, end det egentlig var. Han ville have litteratur, der viste samfundet frem på en realistisk måde, og han mente, at litteraturens vigtigste opgave var **at sætte problemer under debat**.

Både Georg Brandes og andre danske forfattere, blandt andre J.P. Jakobsen, var fortalere for, at man satte **videnskaben over religionen**. I perioden blev der gjort store opdagelser inden for naturvidenskaben, og det var medvirkende til at skabe nye måder at anskue verden og mennesket på. Fx blev Charles Darwins evolutionsteori oversat til dansk i denne periode. I evolutionsteorien sandsynliggjorde Darwin, at mennesket nedstammede fra dyrene, men hvis det var sandt, kunne vi jo ikke være skabt af Gud som et højere væsen, sådan som det står i Bibelen. Meget af tidens litteratur er inspireret af det nye menneskesyn.

Litteraturen begyndte at **skildre de fattiges liv** og sætte fokus på samfundsmæssige problemer som fx de dårlige levevilkår for bønderne og den manglende ligestilling mellem kønnene. Dette stod nogle af tidens vigtigste forfattere for, heriblandt **Herman Bang**, **Henrik Pontoppidan** og **Amalie Skram**, der primært skrev romaner og noveller. Disse genrer egner sig bedre til de realistiske fortællinger end digte, fordi de er længere og giver mere plads til detaljer og længere handlingsforløb. Det stod også i modsætning til romantikkens litteratur, hvor man gik meget op i følelser, hvilket digte er gode til at beskrive.

Symbolisme (ca. 1890-1920)

Betegnelsen **symbolisme** bruges om en bevægelse inden for litteratur, som i Danmark fandtes i perioden fra **cirka 1890 til 1920**.

Symbolismen opstod omtrent samtidig med det folkelige gennembrud, men de to strømninger er hinandens modsætninger. Hvor det folkelige gennembrud videreførte den realistiske skrivestil fra det moderne gennembrud, valgte en lille gruppe digtere i symbolismen at forsøge at skabe en modreaktion på den litteratur, som på en realistisk måde beskrev samfundet. De symbolistiske forfattere skrev **lyrik** (digte), der **genoptog romantikkens fokus på religion og følelser**.

Symbolismen kaldes også for **det sjælelige gennembrud**, fordi den vendte blikket tilbage mod sjælen og følelserne efter en periode, hvor man primært havde fokuseret på det, der kunne måles og vejes. På den måde blev det sjælelige gennembrud et modstykke til både det moderne og det folkelige gennembrud.

Symbolismens forfattere hyldede **fantasien** og **det mystiske** og ville gerne vise, at verden er mere end det, man kan se med det blotte øje. Modsat i det folkelige gennembrud, hvor fokus var på livet i landsbyen, stillede man i symbolismen skarpt på storbyen og hentede inspiration fra fx Paris.

De to vigtigste forfattere i denne periode er **Johannes Jørgensen** og **Sophus Claussen**, der begge skrev både romaner og lyrik.

Det folkelige gennembrud (ca. 1900-1920)

Betegnelsen **det folkelige gennembrud** bruges om en periode i Danmark, der strækker sig **cirka fra år 1900 til 1920**.

Litteraturen i perioden videreførte den **realistiske skrivestil**, som man også anvendte i den forudgående periode, det moderne gennembrud. Alligevel adskiller de to perioder sig på flere måder fra hinanden.

Hvor forfatterne i det moderne gennembrud ofte var højtuddannede, var mange forfattere i denne periode helt almindelige mennesker. Derfor havde de mulighed for at vise den **almindelige borgers liv** frem på en realistisk måde, og de kunne beskrive den hårde tilværelse fra borgerens egen synsvinkel.

Litteraturen blev skrevet på et sprog, som den brede befolkning skulle kunne forstå. Man siger, at litteraturen var **"fra folket til folket"**.

Nogle af de vigtigste forfattere fra det folkelige gennembrud er **Johannes V. Jensen**, **Martin Andersen Nexø** og **Jeppe Aakjær**, der alle primært skrev romaner og noveller. Jeppe Aakjær er dog også kendt for sit digt om Jens Vejmand, der blev en populær sang, efter at komponisten Carl Nielsen skrev musik til det.

Mellemkrigstiden (1919-1940)

Mellemkrigstiden er en betegnelse for perioden **1919-1940**, der ligger midt imellem 1. og 2. verdenskrig.

Mellemkrigstidens litteratur er præget af alle de forandringer, som samfundet gennemgik i perioden. I perioden skete der store teknologiske fremskridt, og mange mennesker flyttede fra landområderne og ind til byerne. **Storbyen** og **de nye maskiner** blev derfor et nyt motiv i litteraturen, der tidligere mest havde beskrevet den fredelige natur på landet.

1. verdenskrig havde også rystet folk i deres opfattelse af, hvad krig er. Før havde man forbundet krig med heltemodige soldaters ærefulde kamp på slagmarken, men i denne krig var 10 millioner soldater døde, ikke i kamp, men fanget i skyttegrave og dræbt af granater, giftgas og sygdomme. Yderligere 30 millioner vendte tilbage til deres hjemlande lemlæstede for livet. Flere forfattere skrev om **krigens konsekvenser** og den følelse af tomhed og meningsløshed, som flere soldater vendte hjem med efter 1. verdenskrig.

Varianter af mellemkrigstidens litteratur

Litteraturen i den pågældende periode kan deles op i en række mindre strømninger:

- **Ekspressionismen:** Her udtrykte forfatterne deres personlige oplevelser af verden frem for at beskrive, hvordan den faktisk så ud. De brugte masser af billedsprog og kaotiske beskrivelser til at udtrykke deres oplevelser af tilværelsen. Nogle af de vigtigste ekspressionistiske danske forfattere er **Tom Kristensen**, **Rudolf Broby-Johansen** og **Otto Gelsted**, der alle skrev digte om den moderne storby.
- **Futurismen:** Denne strømning er kendetegnet ved en positiv holdning til de teknologiske fremskridt. Forfatterne fremstillede maskinerne og deres larm som noget smukt og idyllisk, som man tidligere gjorde det med naturen. Den mest kendte futuristiske forfatter i Danmark er **Emil Bønnelycke**, der skrev lyrik.
- **Socialrealismen:** Litteraturen i denne strømning havde fokus på de svage og fattige i samfundet. Formålet var at åbne folks øjne for de dårlige levevilkår for de svage og at få folk til at handle politisk. Danske socialrealistiske forfattere er bl.a. **Hans Kirk** og **H.C. Branner**, der skrev romaner og noveller.

Efterkrigstiden (1945-1960)

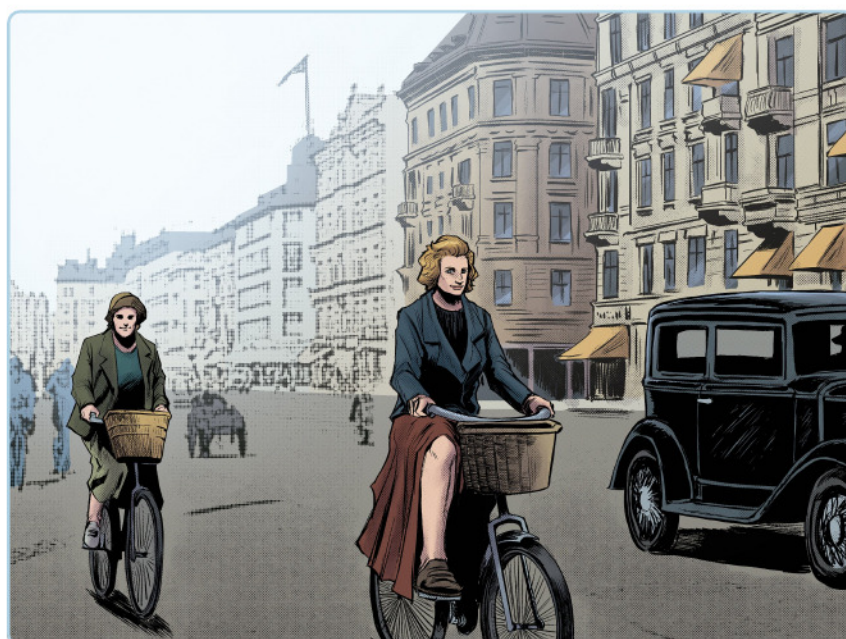
Efterkrigstiden er en betegnelse for perioden **1945-1960**. 2. verdenskrig sluttede i 1945, og litteraturen i perioden efter var i den grad præget af krigens oplevelser og følger.

Litteraturen havde en **alvorlig** tone, og **afmagten** og **fortvivelsen** var tydelig at spore. Forfatterne begyndte at forholde sig mere kritisk til teknologien end tidligere, da de mente, at den var medskyldig i krigens grumme konsekvenser. Under krigen var der bl.a. blevet sprængt atombomber, som var resultat af teknologiske opfindelser, og som havde forårsaget enorme ødelæggelser.

Litteraturen viste det moderne menneskes liv frem, som ifølge forfatterne var præget af **tomhed** og **splittelse**. Litteraturen skulle komme med bud på, hvordan man slap af med tomhedsfølelsen, og der kom **psykologiske temaer** på dagsordenen. Ofte var temaerne bygget op af modsætninger som liv/død, krig/fred og natur/kultur.

Nogle af de vigtigste danske forfattere fra efterkrigstiden er **Martin A. Hansen**, **Tage Skou-Hansen** og **Tove Ditlevsen**, der alle berørte krigen og dens konsekvenser i deres romaner.

Den danske forfatter **Karen Blixen** skrev også mange af sine værker i denne periode. Hun adskiller sig dog fra de andre forfattere fra samme tid og går imod alle tendenser. Hun skrev det, man kalder for **fantastisk litteratur**, hvor der optræder overnaturlige væsener og sker magiske ting. Bemærk, at ordet "fantastisk" her ikke betyder "rigtig godt", som det normalt er tilfældet. Her hænger ordet sammen med "fantasi". I fantastisk litteratur kan alt nemlig ske, og det er kun fantasien, der sætter grænser.

1960'erne

I **1960'erne** skete der mange ting i samfundet. Velfærdssamfundet var vokset frem, arbejdsløsheden faldt, og folk fik flere penge at bruge af. Alt dette forholdt forfatterne sig til i litteraturen, men på forskellige måder.

Man kan opdele 1960'ernes forfattere i **to grupper**: dem, der skrev **realistiske noveller og romaner**, og dem, der begyndte at skrive mere **eksperimenterende lyrik** (digte). Inden for sidstnævnte gruppe opstod en strømning, der kaldes **konfrontationsmodernisme**.

Forfatterne fra den første gruppe beskrev hverdagen i det nye samfund på en letforståelig og detaljeret måde. For dem var nøgleordet **genkendelighed**. Man skulle kunne genkende situationerne fra ens eget liv. Forfattere som **Leif Panduro, Tove Ditlevsen og Anders Bodelsen** hører blandt dem, der skrev i den realistiske stil.

Langt de fleste af de **eksperimenterende forfattere** var en del af konfrontationsmodernismen. Strømningen blev indledt af forfatteren **Klaus Rifbjerg** og er navngivet efter hans digtsamling af samme navn fra 1960. Forfatterne her var **kritiske over for velfærdssamfundets materialisme**. Når man er materialistisk, synes man, at penge og ting er vigtigere end noget andet, og forfatterne mente, at dette var overfladisk, og at man hellere skulle fokusere på andre værdier.

Sproget i denne type litteratur var rodet, kringlet og fyldt med symboler og metaforer. Dette hang sammen med, at den verden, der blev beskrevet, også var **forvirrende og kaotisk**.

Vigtige forfattere inden for denne gruppe er **Per Højholt** og **Inger Christensen**, der skrev lyrik.

1970'erne

I **1970'ernes** litteratur hentede mange forfattere inspiration i den **socialrealisme**, som opstod i 1930'ernes mellemkrigstid. Der blev skrevet realistisk litteratur om hverdagen og dens problemer. Dette blev gjort i et simpelt sprog uden billedsprog. Temaer var blandt andet **familielivet**, **parforhold** og **kærlighed**.

Mange af 1970'ernes fremtrædende forfattere var kvinder, der skrev **om kvinder** og **til kvinder**. Der var fokus på ligestilling og kønsroller. Af forfattere kan blandt andre nævnes **Vita Andersen**, der skrev digte og noveller om netop kvinder.

Forfatterne, der havde skrevet eksperimenterende lyrik i 1960'erne, fortsatte tendensen ind i 1970'erne. Det var blandt andre **Inger Christensen** og **Per Højholt**. Der blev skrevet såkaldte **systemdigte**, der var opbygget efter et særligt system.

Et godt eksempel på dette er Inger Christensens digtsamling "Alfabet", hvor alle navneordene i første digt begynder med bogstavet "a", i andet digt med bogstavet "b" osv. De er altså bygget op efter et helt særligt system, som har tvunget forfatteren til at tænke kreativt.

1980'erne

1980'ernes litteratur bestod stort set udelukkende af lyrik (digte).

Lyrikken beskrev det moderne menneske, som ifølge forfatterne havde glemt eller mistet meningen med tilværelsen. Dette var ikke som sådan noget nyt, men i modsætning til tidligere havde man nu accepteret dette, og man søgte ikke længere at finde en mening med livet. Livet i det moderne samfund var præget af **ligegyldighed** og **kaos**, og det forsøgte litteraturen at sætte fokus på.

Forfatterne var inspireret af **punk- og rockmiljøet**, som var blevet populært især blandt de unge i storbyen. Rockmusikkens sangtekster inspirerede mange af 80'ernes forfattere. De fleste digte fandt sted i **storbyens larm**, ofte på spillesteder eller værtshuse om natten.

I 1980'erne begyndte folk at gå mere op i udseende og sundhed. De første fitnesscentre dukkede op i Danmark, og der kom mere og mere fokus på **kroppen**, som også blev et vigtigt tema i litteraturen.

Nogle af de vigtigste danske forfattere fra perioden er **Søren Ulrik Thomsen**, **Pia Tafdrup** og **Michael Strunge**, der alle skrev lyrik.

1990'erne

Det meste af litteraturen fra **1990'erne** er skrevet i en **minimalistisk** skrivestil. Der blev primært skrevet **noveller** eller tekster, som eksperimenterede med de traditionelle genrer. Fx blev der skrevet romaner på under 100 sider. Når forfatterne kunne holde sig på så få sider, var det netop på grund af den minimalistiske skrivestil.

I minimalistisk litteratur er stort set alle detaljer skåret bort. Man siger, at der er mange såkaldte '**tomme pladser**'. Det betyder, at forfatteren har undladt at fortælle nogle ting, som læseren selv må gætte sig frem til. På den måde kan man fortælle en lang historie på få sider.

I minimalistisk litteratur bliver personerne sjældent detaljeret beskrevet. Man ved næsten aldrig, hvad de tænker og føler, og derfor må man selv danne sig en opfattelse af dem ud fra, hvad de gør. Tit bliver man kastet lige ind midt i handlingen uden nogen præsentation af tid og sted, og der er ofte **åbne slutninger**, hvor man ikke får at vide, hvordan historien ender.

1990'ernes litteratur viser typisk helt almindelige situationer fra **hverdagen** frem. Handlingsforløbet er ofte simpelt og har kun en enkelt konflikt eller begivenhed. Som regel strækker handlingen sig kun over kort tid.

Nogle af de vigtigste danske forfattere fra denne periode er **Helle Helle**, **Naja Marie Aidt** og **Solvej Balle**, der alle bl.a. er kendt for deres minimalistiske noveller.

Slutningen af 1990'erne

I slutningen af 1990'erne begyndte en mere **realistisk** skrivestil at dukke op igen. Her begyndte forfatterne at skrive litteratur, som kritiserede problemer i samfundet. Som i det moderne gennembrud i slutningen af 1800-tallet satte litteraturen **problemer under debat**. Forfatterne ville gerne vise dele af samfundet frem, som man ellers havde forsøgt at gemme væk, fx **ghettoer** og **narkomiljøer**.

Eksempler på denne type litteratur er **Jakob Ejersbos** roman "Nordkraft" og **Jan Sonnergaards** novellesamling "Radiator".